

Členství Československa v Mezinárodním měnovém fondu v období 1945–1954

RADKA ŠTIKOVÁ

The Membership of Czechoslovakia in the International Monetary Fund in the Period 1945–1954

Abstract: The presented paper describes the first membership of Czechoslovakia in the International Monetary Fund in the post-war period and the circumstances of its expulsion from this institution in 1954. Although Czechoslovakia was one of the founding members of the Bretton-Woods institutions and its relationship with the IMF looked promising at the beginning, the communist political take-over in February 1948 implied substantial change in this development. It was followed by the introduction of a centrally planned economic system and by a shift in the country's foreign-political orientation toward the East. The reason for Czechoslovakia's exclusion from the Bretton-Woods institutions was its repeated non-performance of the member state duties according to the Articles of Agreements of the IMF. The main problem was that Czechoslovakia systematically refused to inform the IMF about developments in its economy and consult relevant monetary and economic arrangements with the IMF.

Key words: Bretton-Woods institutions, centrally planned economy, monetary reform, monetary system, International Monetary Fund, international relations.

Mezinárodní měnový fond (MMF) zahájil svou činnost před více než šedesáti lety, a to na prvním setkání Výkonného výboru ve Washingtonu dne 6. května 1946. Oficiální vznik Mezinárodního měnového fondu se ovšem datuje ještě o necelých pět měsíců dříve (27. 12. 1945), kdy 29 zemí, mezi nimiž byla tehdy i Československá republika (ČSR), podepsalo *Články Dohody o MMF*. V den prvního setkání Výkonného výboru bylo jeho členy již 39 zemí a jejich počet se v následujících letech postupně zvyšoval. Na konci roku 1954 tak bylo jeho členem 57 zemí. K 31. 12. 1954 se tento počet snížil o jednu zemi, neboť k tomuto datu bylo oficiálně po necelých deseti letech členství z MMF vyloučeno Československo. Trvalo více než 35 let, než bylo jeho členství v MMF obnoveno. Po tu dobu se o významu účasti či neúčasti v mezinárodních organizacích typu MMF příliš nediskutovalo, zahraniční politika spočívala ve spolupráci s Východem (zejména se Sovětským svazem).

Posun nastal až na přelomu 80. a 90. let minulého století. Výsledkem byl opětovný vstup Československa do MMF v roce 1990. V této souvislosti byla publikována řada statí o principech fungování, cílech, nástrojích a proměnách MMF (*Vencovský, 1983; Olšovský, 1992; Fárek, 1990; Jonáš, 1994 a další*). Řada významných studií, zabývajících se postavením a funkcemi MMF, byla v České republice publikována i při příležitosti konání výročního zasedání MMF v Praze v roce 2000 a v následujících letech (*Jonáš, 2000; Olšovský, 2000;*

Vencovský, 2000; Sedláček – Procházka, 2004; Sedláček, 2008). Pouze minimální pozornost byla však v těchto statích a studiích věnována našemu prvnímu členství v bretonwoodských institucích v období 1945–1954.¹ Na rozdíl od současnosti, kdy je členem MMF 185 zemí, bylo však postavení ČSR v této instituci tehdy mnohem významnější. Československo patřilo mezi 30 zakládajících zemí, jeho zástupci se účastnili i předběžných jednání o konečné podobě MMF. O relativně velkém významu, který byl v té době přisuzován mezinárodnímu postavení Československa, vypovídalo i stanovení výše členské kvóty v MMF, kterou se ČSR řadila dokonce na 9. místo mezi zakládajícími zeměmi, a účast jejího zástupce ve Výkonném výboru Mezinárodního měnového fondu.

Primárním cílem tohoto příspěvku je proto poskytnout méně známé informace o prvním členství Československa v MMF. Pozornost je přitom zaměřena především na objasnění okolností jeho vyloučení z této instituce. Klíčovou otázkou je, zda přechod na centrálně plánovanou ekonomiku byl skutečnou překážkou dalšího setrvání ČSR v MMF, jak je v literatuře často uváděno. Neboť v *Článcích Dohody o MMF* se nikde nehovoří o tom, že by nějaký politický či ekonomický systém byl neslučitelný s členstvím dané země v této instituci.

V následující kapitole jsou nejprve popsány okolnosti založení MMF a vymezeno jeho působení v letech 1945–1954, což jsou nezbytné úvodní kroky při studiu vývoje vztahu mezi Československem a MMF v tomto období. Následně je pozornost zaměřena již na počáteční postavení ČSR v MMF po jeho zřízení a na posun v přístupu ČSR k MMF v souvislosti s následným hospodářsko-politickým vývojem. Stěžejní kapitola s názvem Okolnosti vyloučení Československa z MMF (viz s. 82–86) blíže popisuje okolnosti vystoupení (ukončení členství) Československa z MMF a zachycuje skutečné důvody této události. Při naplňování vymezeného cíle byly využity primární dokumenty z archivu České národní banky (ČNB) a příslušné legislativní předpisy. Vzhledem k tomu, že se bohužel nedochovalo příliš mnoho primárních dokumentů, bylo současně čerpáno z odborné literatury, zabývající se počátečním obdobím fungování Mezinárodního měnového fondu.

ZALOŽENÍ MMF A JEHO PŮSOBENÍ V LETECH 1945–1954

Založení MMF vycházelo z výsledků bretonwoodské konference, kde se finalizovala Whiteova představa o poválečném měnovém uspořádání.² Tato konference se konala ve dnech 1.–22. července 1944 za účasti 300 delegátů, expertů a technických poradců (mezi nimi bylo i 12 ministrů financí a řada představitelů centrálních bank) ze 45 spojeneckých států. Neutrální státy a v té době ještě neporažené Německo a Japonsko přizvány nebyly. Největší byla delegace Spojených států amerických v čele s ministrem Henrym Morgenthauem. Delegace Sovětského svazu (SSSR) byla také přítomna, ale do diskuzí se nezapojovala. Kontinentální Evropu zastupovaly většinou exilové vlády. Československo bylo zastoupeno pětičlennou delegací, vedenou ministrem financí Ladislavem Karlem Feierabendem.

Čeští ekonomové, kteří se soustředili kolem exilové vlády Edvarda Beneše v Londýně, jako byl Jan Viktor Mládek (jehož hlavním úkolem byla příprava peněžní reformy po skončení druhé světové války v osvobozeném Československu) či Antonín Basch, byli velmi aktivní již ve fázi příprav bretonwoodské konference. Zapojili se do předběžných diskuzí o poválečném uspořádání mezinárodních měnových poměrů, které se konaly v letech 1943 a 1944 a jichž se účastnilo jen omezené množství expertů z budoucích členských států bretonwoodských institucí.³ Cílem těchto diskuzí bylo nastavit řád v měnových poměrech a ustanovit instituci, která bude pověřena jeho dohledem. Meziválečné zkušenosti, kdy jednotlivé státy řešily své domácí ekonomické a sociální problémy, spojené s hospodářskou krizí, nekoordinovaně, a to především na úkor jiných států,⁴ což vedlo k jejímu dalšímu prohloubení, se již neměly opakovat.

Na závěrečné konferenci v Bretton-Woodsu byly uzavřeny dohody, které obsahovaly ustanovení o zřízení, složení a funkcích Mezinárodního měnového fondu (MMF).⁵ MMF byl přidělen úkol kontrolovat a podporovat nový mezinárodní měnový systém, založený na systému pevných parit národních měn, které budou vyjádřeny ve zlatě anebo v ame-

rických dolarech. Dohody současně zakládaly Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj (*International Bank for Reconstruction and Development – MBOR*) za účelem podpory hospodářské obnovy a rozvoje válkou zničeného světa. Navíc se uvažovalo o zřízení třetí instituce pro liberalizaci obchodu (*International Trade Organization*), kterou však neratifikoval americký Kongres. Některé její předpokládané funkce začala později plnit *Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT)*, která byla založena v roce 1947.

Až do roku 1969 vycházelo fungování MMF z původních *Článků Dohody o MMF*, přijatých na brettonwoodské konferenci.⁶ Ty stanovily tři základní funkce MMF: I) koordinace chování členských států v oblasti měnové politiky a obchodních plateb, II) poskytování finančních zdrojů členům k umožnění dodržování stanovených pravidel při napravování platebních nerovnováh, III) a konečně poskytování prostoru pro vzájemné konzultace členských států a jejich spolupráci v mezinárodních měnových záležitostech.

Z členství v Mezinárodním měnovém fondu tak vyplynuly zemím určité závazky a povinnosti, které byly specifikovány v článku VIII *Dohody o MMF*. Země, které vstoupily do MMF před první úpravou stanov, se podle již zmiňovaného článku zavázaly například: – splatit stanovenou členskou kvótu do MMF (která byla odvozena od hospodářské situace země a na níž závisel maximální rozsah prostředků, které členský stát mohl od MMF čerpat,⁷ a váha jejího hlasovacího práva); – splácet přijaté prostředky od MMF, včetně příslušných poplatků; – provádět takovou hospodářskou a finanční politiku, která vytvoří předpoklady pro plynulý hospodářský růst při stabilním cenovém vývoji; – ve spolupráci s MMF a s ostatními členy zabezpečovat racionální devizový systém (charakteristický stabilitou měnových kurzů); – usilovat o likvidaci devizových omezení spojenou s postupným zaváděním volné směnitelnosti národních měn pro běžné transakce v mezinárodním platebním styku a bez souhlasu MMF nezavádět žádná nová devizová omezení; – poskytovat MMF informace o stavu hospodářství a o mezinárodních transakcích, které jsou považovány za nezbytné k jeho činnosti.

Devizovou politiku MMF blíže specifikovaly články IV a XX původní *Dohody o MMF*. Podle nich musel každý členský stát MMF oficiálně nahlásit paritu své národní měny, vyjádřenou buď ve zlatě anebo v amerických dolarech té váhy a ryzosti, jakou měly k 1. červenci 1944.⁸ Dále bylo stanoveno, že poté, co členský stát oficiálně nahlásí paritu své měny, musí její případnou změnu konzultovat s MMF s tím, že pokud tato změna nepřesahuje 10 % od původně vymezené parity, tak MMF nemá právo vznést námitky. Pokud by však navrhovaná změna měnové parity přesahovala 10 %, musí členský stát konzultovat své rozhodnutí s MMF, který může uplatnit výhrady. Jestliže pak změní paritu své měny i přes námitky MMF, může být v konečném důsledku vyzván, aby se svého členství v MMF vzdal. I jakékoli další opakované či dlouhodobé neplnění členských závazků a povinností může vést k „vyloučení“ členského státu z MMF. Nejprve tomu ovšem předchází prohlášení země, která neplní některou ze svých povinností, za nezpůsobilou používat zdroje MMF a stanovení přiměřené lhůty pro vypořádání se se svými závazky. Po uplynutí této lhůty bez nápravy může být členský stát po hlasování Rady guvernérů vyzván, aby se svého členství v MMF vzdal.

Z členství v Mezinárodním měnovém fondu současně členským státům vyplývají určitá práva a výhody. K jejich základním právům patří zejména čerpání prostředků ze zdrojů MMF na překlenutí nerovnováh v platební bilanci a možnost aktivně se účastnit projednávání otázek a řešení problémů mezinárodního měnového systému. K dalším výhodám členství v MMF patří například možnost stát se členem Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (později Světové banky a k ní přidružených institucí), zlepšení důvěryhodnosti země na mezinárodních kapitálových trzích či možnost využívat odborné poradenství a statistické údaje.

V počátečním období vystupoval Mezinárodní měnový fond jako technicko-administrativní orgán, jehož hlavním cílem bylo zajistit stabilitu měnových kurzů, poskytovat finanční prostředky a odborné poradenství. Realizace požadavku dosažení co nejširší všeobecné směnitelnosti národních měn nebyla přitom v tomto období úspěšná, neboť byl rozsáhle využíván článek XIV *Dohody o MMF* o povolených přechodných obdobích, během nichž mohly členské státy dočasně udržovat devizová omezení po dobu poválečné obnovy.⁹ Avšak i později, kdy už měly členské státy poválečnou obnovu za sebou, byl požadavek směnitelnosti národních měn realizován pouze zčásti. Vliv MMF na utváření hospodářské politiky členských států byl tak v této době relativně zanedbatelný. MMF byl navíc velmi přísný při poskytování finanční pomoci. Tato situace se začala pozvolna měnit až od poloviny padesátých let 20. století.

POČÁTEK ČLENSTVÍ ČESKOSLOVENSKA V MMF

O přístupu Československa k Mezinárodnímu měnovému fondu a k Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj bylo formálně rozhodnuto po skončení druhé světové války, a to na zasedání Prozatímního národního shromáždění¹⁰ dne 18. prosince 1945. Pro přijetí vládního návrhu zákona o přistoupení ČSR k *Dohodě o MMF* a k *Dohodě o MBRD* hlasovala podle protokolu z jednání většina poslanců a při projednávání se nikdo nepřihlásil o slovo. Československá vláda podepsala *Články Dohody o MMF (Articles of Agreement of the IMF)* již s první skupinou zemí dne 27. prosince 1945 a Československo se tak stalo zakládajícím členem MMF. Po ratifikaci byla *Dohoda o Mezinárodním měnovém fondu* v roce 1946 uveřejněna ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 68/1946.

Realizace poválečné peněžní reformy v ČSR měla za cíl respektovat závazky vyplývající z členství v MMF v co největší míře. Kurz nové československé koruny byl stanoven poměrem k americkému dolaru, a to 1 USD = 50 Kčs. Tento kurz byl schválen Mezinárodním měnovým fondem a 18. prosince 1946 byl oficiálně vyhlášen spolu s paritami dalších 31 členských států MMF. Při stanovení kurzu československé koruny se vycházelo z porovnání cenové hladiny v Československu a cenových hladin předních západních obchodních partnerů (USA, Velké Británie, Švýcarska a Švédska) a ze stavu československé platební bilance. Nový kurz koruny přitom znamenal výrazné zhoršení kurzové relace vůči dolaru proti předválečným poměrům.¹¹ Na základě relace československé koruny k USD byl propočten i její poměr ke zlatu (podle zlatého obsahu dolaru 0,888671 g), a to 1 Kčs = 17,7734 mg ryziho zlata. Ve stanoveném kurzu koruny byly určeny nejen vztahy Československa k MMF, ale sloužil i pro sjednávání platebních dohod s ostatními státy. Kurz koruny byl v následujícím období stabilní a zvolená parita koruny se jevila jako vyhovující. Devizové hospodářství bylo však i nadále důsledně regulováno a bylo významně ovlivněno novou politickou orientací Československa.

Z členství v Mezinárodním měnovém fondu vyplývala ČSR povinnost splatit členskou kvótu. Komise, která odpovídala za vymezení kvót pro předpokládané budoucí členské státy MMF, doporučila na předběžné konferenci v Atlantic City pro Československo, podobně jako pro Polsko kvótu ve výši 125 mil. USD. Tato výše kvóty byla Československu následně na závěrečné konferenci v Bretton-Woodsu přidělena a znamenala 12. nejvyšší hodnotu mezi 45 zeměmi zúčastněnými na této konferenci.¹² Vzhledem k tomu, že některé země navíc svůj vstup do MMF odložily či do něj v této době vůbec nevstoupily, řadilo se Československo výši své kvóty dokonce na 9. místo mezi 30 členy MMF, kteří vstoupili do MMF před 31. 12. 1945.¹³

PŘECHOD ČESKOSLOVENSKA K SOCIALISTICKÉMU HOSPODÁŘSTVÍ A ZMĚNA VZTAHU K MMF

Proces hospodářské a měnové obnovy československé ekonomiky byl v roce 1945 počat měnovou reformou. Ve stejném roce proběhlo na základě znárodnovacích dekretů prezidenta republiky znárodnění všech bank, pojišťoven, klíčových odvětví národního hos-

podárství a podniků nad 500 zaměstnanců a současně byla zahájena i pozemková reforma za účelem konfiskace půdy a zemědělských závodů Němců, Maďarů, válečných zrádců a kolaborantů.¹⁴

K dalšímu stadiu poválečné obnovy československé ekonomiky přistoupila v roce 1946 nově nastupující vláda Klementa Gottwalda. Ta po květnových volbách do Národního shromáždění, které s velkou převahou vyhrála komunistická strana, předložila v rámci svého tzv. *Budovatelského programu* i návrh dvouletého plánu obnovy národního hospodářství pro roky 1947 a 1948, který byl schválen Národním shromážděním a 1. ledna 1947 zahájen. Institucionálně podléhalo vše vládě. Řízením a koordinací plánu byla pověřena nově ustanovená Ústřední plánovací komise. Dvouletý plán obnovy Československa směřoval k prohloubení centralizace a socializace ekonomiky, která byla započata *Košickým vládním programem*, ještě však respektoval tržní charakter ekonomiky. Šlo v podstatě o hospodářský program vlády, který vytyčil nejvýznamnější a prioritní cíle a prostředky k jejich dosažení. V oblasti měnové a finanční politiky kladl důraz na stabilitu měny, na reorganizaci (respektive socializaci) peněžnictví, na koncentraci znárodněných bank a na to, aby byl dvouletý plán po finanční stránce dobře zabezpečen. V neposlední řadě zde byl také požadavek na podporu a rozvoj zahraničního obchodu s důrazem na prohloubení hospodářských styků se SSSR a s ostatními slovanskými státy.¹⁵ Přes preferování zahraniční spolupráce se SSSR však českoslovenští politici ještě v prvních poválečných letech usilovali i o dobré vztahy se západními zeměmi.

V období od konce roku 1945 do počátku roku 1948 byla československá ekonomika charakterizována jako smíšený typ ekonomiky. Existovala zde řada znárodněných podniků a zestátněných institucí, avšak vedle toho zde bylo do značné míry zachováno soukromé vlastnictví. Situace československé ekonomiky byla v této době hodnocena v podstatě příznivě. Obnova válkou poškozeného hospodářství byla relativně úspěšná. ČSR nebyla navíc válkou zničena tolik jako většina sousedních evropských států a výsledky měnové reformy z roku 1945 byly hodnoceny v podstatě kladně.¹⁶

Nová hospodářsko-politická orientace Československa vedla však k určitým ekonomickým problémům, a to zpočátku zejména v měnové oblasti. Měnová politika měla sloužit k obnově národního hospodářství, a tak emisní politika Národní banky byla podřízena rozpočtovým potřebám, což vedlo k inflačnímu vývoji. Postupně se začaly projevovat i obtíže v devizové oblasti vůči západním zemím. V září 1946 nám byla pozastavena jednání o úvěru ve výši 350 mil. USD od MBOR z důvodu nesouhlasu s československou podporou protiamerické politiky SSSR. Ve stejném roce jsme alespoň ještě získali zboží v celkové hodnotě 270 mil. USD v rámci mezinárodně organizované pomoci Správou OSN pro obnovu a rozvoj (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA*), která v roce 1946 přispěla k dosažení vysokého přebytku obchodní bilance Československa.

V roce 1947 ovšem československá vláda v souladu s odmítavým postojem vlády SSSR odeprala účast na americké hospodářské pomoci Evropě v rámci Marshallova plánu.¹⁷ Tato skutečnost přispěla ke zhoršení devizové situace ČSR a znamenala zhoršení našich vztahů se západními zeměmi, zatímco spojenectví se SSSR se dále prohloubilo. S většinou států navíc Československo sjednalo různé druhy platebních dohod a využilo možnosti stanovení přechodného období pro překonání devizových potíží. Dokonce zde došlo i k určitému rozšíření devizových omezení v souvislosti s přijetím nového devizového zákona.

V souvislosti s problémy v platební bilanci (které trvaly od poloviny roku 1947) požádalo Československo dne 20. září 1948 Mezinárodní měnový fond o čerpání prostředků z jeho zdrojů v podobě nákupu amerických dolarů. Po zamítnutí úvěru od Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj a po nepřijetí Marshallova plánu se jednalo o poslední možnost jak získat finanční podporu ze západu. Československá žádost byla spolu s žádostmi několika dalších zemí schválena a ještě na konci roku 1948 došlo k její realizaci – Československo čerpalo od MMF 6 mil. USD za odpovídající ekvivalent v československých kuru-

nách. Byly to však pouze tyto jediné finanční prostředky, které Československo v období svého prvního členství v bretonwoodských institucích od MMF získalo. Od Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj v této době nezískalo žádný úvěr. Největší podíl na tom měly však především únorové události v roce 1948 a následný zahraničněpolitický vývoj.

Na počátku druhého roku dvouletky se definitivně změnila hospodářská a politická orientace Československa. V únoru 1948 se vyhrótily rostoucí rozpory mezi komunistickou a nekomunistickou částí vlády, které po demisi nekomunistických ministrů vyústily ve jmenování nové vlády s komunistickou většinou. Přibližně do konce roku 1952 byl systémem smíšené ekonomiky plně nahrazen systémem direktivního centrálně plánovaného hospodářství. Po únoru 1948 proběhla druhá etapa znárodnění a byla uskutečněna druhá etapa pozemkové reformy, čímž byla zlikvidována významná část soukromého podnikání a soukromého vlastnictví. V březnu 1948 schválilo Ústavodárné národní shromáždění nové zákony o Národní bance Československé a o platidlech československé měny. Národní banka Československá se měnila na veřejný státní ústav a již dříve znárodněné banky byly dále centralizovány.¹⁸ Současně byl znárodněn veškerý zahraniční obchod s posílením orientace československé ekonomiky na Sovětský svaz a na ostatní východoevropské země. Na konci roku 1948 byl přijat první pětiletý plán pro období 1949–1953, jehož základním cílem byl úplný přechod k socialismu. Plán se postupně stal základním nástrojem řízení národního hospodářství, byl rozšířen do všech sektorů ekonomiky a na všechny ekonomické vazby.

Uspořádání měnových poměrů a pojetí měnové politiky v Československu po roce 1948 odpovídalo zásadní změně v názorech na peníze a na jejich funkce v centrálně řízené ekonomice. Trh peněz, trh deviz i trh kapitálu byly nahrazeny direktivním řízením a měnová politika byla plně podřízena cílům centrálního národohospodářského plánu. S měnovým vývojem v této době souvisela i postupující socializace peněžnictví a bankovníctví. Dne 9. března 1950 byl přijat nový zákon o Státní bance československé, který zavedl v československém peněžnictví model jedné banky podle sovětského vzoru.¹⁹ Banka podléhala ministerstvu financí a její činnost byla podřízena centrálně direktivnímu řízení ekonomiky.

Politický převrat v únoru 1948 s sebou přinesl i změnu v přístupu československé vlády k MMF. Členství v této instituci se pro československé vládnoucí politiky stalo na rozdíl od spojení se Sovětským svazem nevýznamné. Dosavadní zástupce ČSR v MMF Jan V. Mládek v důsledku únorových událostí rezignoval na svou funkci výkonného ředitele a požádal vládu Spojených států o azyl, který mu byl udělen. Poté byl jmenován zástupcem ředitele operačního oddělení MMF. Jana V. Mládku nahradil ve funkci výkonného ředitele Bohumil Sucharda,²⁰ který byl zvolen jako zástupce Československa, Finska, Jugoslávie a Polska při druhých volbách výkonných ředitelů MMF dne 30. září 1948.

Krátce před únorovými událostmi roku 1948 se také v Československu již objevila první silnější vlna kritiky bretonwoodských institucí z důvodu jejich nefunkčnosti. Hlavním podnětem byla nepovolená devalvace francouzského franku v lednu 1948. „*Mezinárodní měnový fond se stává jen pasivním divákem tohoto procesu (měnového zmatku), neboť po platonickém protestu proti devalvací francouzského franku se nic neděje. Naopak lze očekávat, že tyto dny bude schválen požadavek Chile, aby také tam byla zavedena klouzavá stupnice devisových kurzů, jež dosud byla stejně praktikována tím, že parita Chilské měny byla různá při prodeji různého zboží*“ (*Hospodář*, číslo 6, 5. 2. 1948, s. 7). V důsledku přistoupení řady dalších členských států k devalvací měny v roce 1949 (viz tabulka Změny počátečních parit členských států MMF v letech 1948–1954 na s. 80) kritika MMF v Československu ještě zesílila. Bylo poukazováno na nesmyslnost existence Mezinárodního měnového fondu, který nedokázal zabránit masovým devalvacím, a není tedy schopen plnit své základní závazky. Tyto názory dále posiloval fakt, že československá koruna si v kritickém roce 1949 „udržela“ svou původní paritu prakticky nezměněnou a nepatřila k měnám, které byly devalvovány.

Změny počátečních parit členských států MMF v letech 1948–1954

Rok	Den	Členský stát	Změněná parita (počet US centů za měnovou jednotku)	O kolik byla počáteční parita změněna (v %)
1948	26. 1.	Francie	Počáteční parita na čas zrušena*	–
	22. 7.	Mexiko	Počáteční parita na čas zrušena	–
	17. 12.	Kolumbie	51,2825	10,26
1949	17. 6.	Mexiko	Nově stanovená parita na 11,5607	43,87
	18. 9.	Austrálie	224,000	30,52
	18. 9.	Dánsko	14,4778	30,52
	18. 9.	Egypt	287,156	30,52
	18. 9.	Jižní Afrika	280,000	30,52
	18. 9.	Norsko	14,0000	30,52
	18. 9.	Velká Británie	280,000	30,52
	19. 9.	Kanada	90,9091	9,09
	20. 9.	Irák	280,000	30,52
	21. 9.	Island	10,7054	30,53
	21. 9.	Nizozemsko	26,3158	30,19
	22. 9.	Belgie	2,00000	12,34
	22. 9.	Indie	21,0000	30,52
	22. 9.	Lucembursko	2,00000	12,34
	15. 11.	Peru	Počáteční parita na čas zrušena	–
1950	20. 3.	Island	6,14036	60,16
	8. 4.	Bolívie	1,66667	30,00
	30. 9.	Kanada	Počáteční parita na čas zrušena	–
	1. 12.	Ekvádor	6,66667	10,00
1951	5. 3.	Paraguay	16,6667	48,50
1952	1. 1.	Jugoslávie	0,33333	83,33
1953	14. 5.	Bolívie	0,52632	77,89
	5. 10.	Chile	0,90909	71,82
1954	1. 1.	Paraguay	6,66667	79,40
	19. 4.	Mexiko	8,00000	61,16
	18. 8.	Paraguay	4,76190	85,29

* Nová pevná nominální parita francouzského franku byla určena po četných devalvacích až 29. 12. 1958.

Pramen: Horsefield, John Keith: The International Monetary Fund 1945–1965. Volume II: Analysis. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 1969, s. 116–117; doplněné o vlastní výpočet.

Brettonwoodské instituce byly v ČSR v této době kritizovány i pro svou úvěrovou politiku, neboť poskytovaly jen relativně malé množství finančních prostředků. Současně jim byla vytýkána diskriminace některých členských států při přístupu k těmto prostředkům. Uvedená kritika byla příživena zamítnutím československé žádosti o úvěr u MBOR. „Vzhledem k diskriminační politice prováděné touto bankou vůči státům východní Evropy, neobdrželo Československo dosud žádného úvěru od této banky, jeho výhledy na kladné vyřízení žádosti o úvěr jsou vzhledem k politice banky minimální, třeba by materiální předpoklady byly splněny“ (Přednáška generálního ředitele Národní banky československé Dr. L. Chmely v Čs. národohospodářské společnosti, 1949, s. 3).

Čerpání zdrojů od MMF v letech 1947–1954 (v milionech USD)

Členský stát	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	Celkem 1947–1954
Austrálie	–	–	20,0	–	–	30,0	–	–	50,0
Belgie	11,0	22,0	–	–	–	–	–	–	33,0
Bolívie	–	–	–	–	–	–	2,5	–	2,5
Brazílie	–	–	37,5	–	28,0	37,5	65,5	–	168,5
Československo	–	6,0	–	–	–	–	–	–	6,0
Dánsko	3,4	6,8	–	–	–	–	–	–	10,2
Egypt	–	–	3,0	–	–	–	–	–	3,0
Etiopie	–	0,3	0,3	–	–	–	–	–	0,6
Finsko	.	–	–	–	–	4,5	5,0	–	9,5
Francie	125	–	–	–	–	–	–	–	125,0
Chile	8,8	–	–	–	–	–	12,5	–	21,3
Indie	–	68,3	31,7	–	–	–	–	–	100,0
Indonésie	15,0	15,0
Írán	–	–	–	–	6,6	2,2	–	–	8,8
Japonsko	–	124,0	–	124,0
Jižní Afrika	–	10,0	–	–	–	–	–	–	10,0
Jugoslávie	–	–	9,0	–	–	–	–	–	9,0
Kolumbie	–	–	–	–	–	–	–	25,0	25,0
Kostarika	–	1,2	–	–	–	–	–	–	1,2
Mexiko	22,5	–	–	–	–	–	–	22,5	45,0
Nikaragua	–	0,5	–	–	–	–	–	–	0,5
Nizozemsko	52,0	23,3	–	–	–	–	–	–	75,3
Norsko	–	9,6	–	–	–	–	–	–	9,6
Paraguay	–	–	–	–	–	0,9	–	–	0,9
Turecko	5,0	–	–	–	–	10,0	20,0	–	35,0
Velká Británie	240,0	60,0	–	–	–	–	–	–	300,0
Celkem	467,7	208,0	101,5	–	34,6	85,1	229,5	62,5	1188,9
Počet zemí, které od MMF čerpaly	8	11	6	0	2	6	6	3	26

Poznámka: Pomlčka (–) znamená, že členský stát v tomto roce nečerpal žádné zdroje od MMF. Tečka (.) znamená, že země nebyla v tomto roce členem MMF, a proto ani nemohla čerpat od MMF jeho zdroje.

Pramen: Horsefield, John Keith: The International Monetary Fund 1945–1965. Volume II: Analysis. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 1969, s. 460–463.

V roce 1950 se vztahy mezi ČSR a MMF dále zhoršily. Poté, co byl na únorovém jednání Výkonného výboru odmítnut československý protest proti účasti čínského výkonného ředitele jmenovaného za bývalé čínské nacionalistické vlády generála Čankajška, se československý zástupce Bohumil Sucharda přestal účastnit jednání Výkonného výboru a odmítl se podílet na jeho dalších činnostech. Vláda ČSR ho následně jmenovala československým guvernérem v MMF a současně oznámila, že se nezúčastní výročního zasedání, které se mělo konat v září v Paříži. Československá delegace ovšem na toto jednání neočekávaně dorazila a opět prosazovala požadavek na vyloučení nacionalistické Číny ze všech mezinárodních konferencí.²¹ Podle stanovených instrukcí měli českoslovenští zástupci v případě účasti Kuomintangu²² opustit zasedání po protestním prohlášení; v případě neúčasti Kuomintangu provést kritiku činnosti brettonwoodských institucí v rozsahu předchozích kritik; a při hlasování nevstoupit do žádného bloku a hlasovat pro sebe (*Zpráva pro presidium hospodářské rady*, 26. 7. 1950, in: *Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281*). Předložený požadavek ČSR byl na pařížském zasedání opět zamítnut. V té době bylo ČSR již jediným komunistickým členem Mezinárodního měnového fondu.²³

Již v průběhu roku 1950 přitom v ČSR začaly sílit diskuze o důsledcích našeho případného vystoupení z MMF. V součinnosti se Státní bankou se řešila otázka parity Kčs, finančních pohledávek a závazků ČSR vůči brettonwoodským institucím a devizových kontraktů. Při různých příležitostech byly vyhodnocovány klady a zápory setrvání, respektive vystoupení z MMF, a to zejména kvůli trvajícím zájmu o setrvání v GATT.²⁴ V této době převažoval názor, že by eventuální vystoupení z MMF nemělo vést ke změně parity Kčs (50 Kčs za 1 USD), neboť ji ČSR potřebuje v mezinárodních vztazích. Zároveň se však již v této době diskutovalo o možné navázání Kčs na rubl místo na USD. Náš závazek vůči MMF činil v této době cca 3,6 mil. dolarů.²⁵ V případě vystoupení ČSR z MMF by měla být s námi do šesti měsíců uzavřena dohoda o vyrovnání vzájemných závazků a pohledávek s MMF. Vyrovnání by proběhlo v deseti pololetních splátkách. Z vyhodnocení všech otázek spojených s případným vystoupením ČSR z MMF byl učiněn závěr, že pokud by se jevil tento krok jako politicky žádoucí, nebyl by za předpokladu uzavření zvláštní měnové dohody s GATT spojen s žádným zvláštním hospodářským rizikem.²⁶

Zmíněné diskuze o důsledcích vystoupení ČSR z MMF byly doprovázeny rostoucí podporou našeho vystoupení z MMF: „*Pro naše vystoupení z fondu mluví jasně řada vážných politických argumentů již dnes... Státní banka chce tedy při rozhodování, ke kterému jistě v dohledné době dojde v souvislosti s podzimní valnou hromadou Banky a Fondu, hájiti stanovisko, aby ČSR ve vhodný okamžik, časově zatím ještě neurčený, a po provedení ochranných opatření, vystoupila z Banky i Fondu*“ (*Stanovisko Státní banky z roku 1951*, in: *Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 113*).

Chování československých zástupců na posledním zasedání MMF a dění v ČSR zvyšovaly obavy řady představitelů MMF z naší politické situace po únoru 1948 a z rostoucího vlivu Sovětského svazu na rozhodování československé vlády. Při volbách výkonných ředitelů dne 13. září 1950 byl nahrazen československý zástupce ve své funkci výkonného ředitele zástupcem z Jugoslávie, který v MMF reprezentoval Cejlon, Thajsko, Turecko a Jugoslávii. ČSR se těchto voleb vůbec nezúčastnila, a proto ji ve Výkonném výboru nezastupoval žádný výkonný ředitel. Poprvé od založení MMF navíc nebyl členem Výkonného výboru Čech. Mezinárodní měnový fond v této souvislosti přijal speciální opatření k zajištění přístupu československé vlády k rozhodnutím Výkonného výboru.

OKOLNOSTI VYLOUČENÍ ČESKOSLOVENSKA Z MMF

V roce 1952 byly oficiálně zahájeny konzultace s těmi členskými státy, které zatím nesplnily závazek směřitelnosti své měny. Na konci března 1952 vyhovovalo tomuto závazku pouze sedm z 51 členských států, a protože Československo mezi ně nepatřilo, mělo povinnost se konzultací účastnit. Československá vláda však odmítala MMF poskytnout

řadu ekonomických údajů, které byly pro tyto konzultace požadovány. Tuto skutečnost prezentovala tak, že československý zástupce v MMF (B. Sucharda) v roce 1950 MMF dostatečně vysvětlil, proč ČSR podrobnější informace předložit nemůže (viz *Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281*). Současně již v roce 1950 bylo poukázováno na to, že „nemáme žádných dovozních omezení, neprovozujeme žádnou diskriminaci vůči žádnému státu, u nás máme hospodářský plán a nejsme povinni nějaká data sledovat“ (*Komunikace mezi J. Dočekalem /českým guvernérem Světové banky/ a O. Pohlem /generálním ředitelem SBČS/, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281*). MMF přesto československou vládu opakovaně vyzýval, aby potřebné informace dodala. Protože tak vláda přesto neučinila, nebyly s Československem jako s jediným členským státem MMF v této době konzultace vůbec zahájeny.

V polovině roku 1952 současně ČSR protestovala proti zamýšlenému přijetí západního Německa a Japonska do MMF a MBOR (viz *Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 113*) a opět se odmítla zúčastnit voleb výkonných ředitelů, které se konaly dne 11. září 1952. Přitom zde dále sílila kritika brettonwoodských institucí a jejich vazby na USA. Začal převažovat názor, že by se ČSR měla inspirovat přístupem Polska, měla by tedy z obou institucí vystoupit s ostrým protestem proti jejich činnosti. Zároveň bylo však členství v MMF stále považováno za relativně hospodářsky výhodné z důvodu navázání na členství v GATT. Jinak tomu bylo v případě členství v MBOR. V roce 1952 bylo proto navrženo, abychom z MBOR vystoupili při současném setrvání v Mezinárodním měnovém fondu (viz *Situační zpráva podle vývoje za uplynulý rok a čs. stanovisko k MMF a MBRO, SBČS, 9. 6. 1952, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 282*).

Dne 1. června 1953 pak bez předchozí konzultace s MMF ČSR uskutečnila měnovou reformu, při níž výrazně změnila paritu československé koruny. Měnová reforma v roce 1953 měnila platidla vydávaná od roku 1945 v částce 52,1 mld. Kčs za nová v silně redukovaném poměru, a to na 1,4 mld. Kčs.²⁷ Staré vklady u peněžních ústavů vázané při měnové reformě z roku 1945 (podle dekretu č. 91/1945 Sb.), pojistky ve staré měně a státní cenné papíry byly anulovány. Ostatní vklady, které nespádaly do kategorie vázaných vkladů podle dekretu č. 91/1945 Sb., byly přepočteny a výrazně zredukovány. Přídělové hospodářství bylo nahrazeno volným trhem pro všechny druhy zboží, mzdy a příjmy zemědělců, sociální dávky, starobní důchody a další byly přepočteny v poměru 5 : 1.

Z hlediska mezinárodního postavení Československa bylo zásadní, že měnová reforma v roce 1953 stanovila nový zlatý obsah československé koruny na 0,123426 gramů ryzího zlata. Podle nově stanoveného obsahu zlata v 1 Kčs určila Státní banka československá i poměr koruny k cizím měnám. Kurz k americkému dolaru byl určen na 7,20 Kčs za 1 USD. Uvedená změna měnového kurzu československé koruny tak znamenala zhodnocení vůči dolaru v jiném poměru, než v jakém byly sníženy domácí ceny a mzdy – místo přepočtu 5 : 1, který byl aplikován u cen a u mezd, byl použit poměr 7 : 1. Z poměru 5 : 1 by výchozímu kurzu 50 Kčs za 1 USD reálně odpovídal nový kurz 10 Kčs za 1 USD. Snížení hodnoty dolaru na 7,20 Kčs (tedy podhodnocení této měny vůči koruně o 28 %) bylo odvozeno přes zlatý obsah, který vycházel z nově stanoveného kurzu koruny vůči sovětskému rublu (1,80 Kčs za 1 rubl).

Oficiální zdůvodnění reformy v roce 1953 zdůrazňovalo nedokonalost opatření přijatých při měnové reformě v roce 1945. Za tato „nedokonalá“ opatření se považovalo zejména nevyřešení osudu starých státních dluhopisů a pojistek, připuštění uvolňování vázaných vkladů, emisní politika, která umožňovala růst mezd bez odpovídajícího růstu produktivity práce a podobně.²⁸ Vedle toho bylo poukazováno na nutnost zrušení navázání československé koruny na americký dolar. Hlavní důvody peněžní reformy v roce 1953 byly však jiné a neměly zdaleka pouze ekonomickou povahu, neboť jejím hlavním cílem bylo dokončení přechodu československé ekonomiky na socialistický systém sovětského typu.

Nereálné stanovení kurzu koruny ve vztahu k dolaru peněžní reformou v roce 1953 přitom mělo závažné důsledky, které se projevily v narušení celého systému měnových a peněžních vztahů. Domácí ceny se odpoutaly od zahraničních, a to navíc odlišně v případech „socialistických“ a „nesocialistických“ zemí. Administrativní metody řízení jen těžko udržovaly rovnováhu obchodní bilance.

Provedení peněžní reformy v roce 1953 navíc znamenalo významné porušení závazků, které Československo mělo vůči MMF. Vrchní ředitel Státní banky československé den po provedení měnové reformy MMF pouze oznámil, že od 1. června v souvislosti s uskutečněním měnové reformy nabyla účinnosti nová parita československé koruny a stručně uvedl nově platné měnové relace, včetně nové parity Kčs ke zlatu (*Záznam č. 42. Mezinárodní měnový fond – stanovisko k nové paritě Kčs ze dne 9. 9. 1953, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 261*). Výkonný výbor následně vyzval československou vládu, aby na nejbližší zasedání Výkonného výboru (dne 20. července 1953) vyslala svého zástupce, který by objasnil změnu parity československé koruny, která nebyla s MMF předem konzultována. MMF současně při této příležitosti opět požádal o poskytnutí dodatečných informací o ekonomickém vývoji ČSR, které mu nebyly zatím zaslány a bez nichž nemohly být zahájeny konzultace s Československem v předšlém roce.

Na uvedené zasedání Výkonného výboru byl jako zástupce ČSR vyslán velvyslanec z Washingtonu. Ten zde tlumočil československé stanovisko, že se ČSR při stanovení nové parity Kčs opírala o ustanovení článku IV, části 5e) *Dohody o MMF*,²⁹ podle něhož může člen bez souhlasu MMF změnit paritu své měny, jestliže tato změna nemá vliv na mezinárodní transakce členů MMF (*Záznam č. 42. Mezinárodní měnový fond – stanovisko k nové paritě Kčs ze dne 9. 9. 1953, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 261*). Uvedený postup byl zdůvodňován tím, že Československo uskutečňuje většinu svých mezinárodních transakcí v zahraničních měnách, a proto nemůže změna parity československé koruny téměř žádným způsobem ovlivnit mezinárodní obchod. Československý zástupce navíc uvedl, že zahraniční obchod v Československu podléhá státní kontrole a že není tedy ovlivněn cenovými pohyby a že úprava parity československé koruny spolu s výraznou redukcí nabídky peněz a s revizí cen byla nezbytnou součástí celkové nápravy ekonomického systému ČSR. Ministerstvo financí následně přes nesouhlas MMF požádalo Státní banku (SBČS) o přepočtení účtů MMF vedených u SBČS v poměru 1 : 6,94.

Výkonný ředitel USA³⁰ poté předložil MMF memorandum, v němž odmítl akceptovat československou odpověď. Současně v něm uvedl, že ČSR je v prodlení se splátkou prostředků půjčených od MMF o dvě čtvrtletí a že československý způsob nakládání s účty lze považovat za vážné porušení závazků vůči MMF (*Záznam č. 42. Mezinárodní měnový fond – stanovisko k nové paritě Kčs ze dne 9. 9. 1953, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 261*). V kritice chování vlády ČSR pokračoval americký výkonný ředitel na další schůzi Výkonného výboru dne 4. září. Hlavním bodem jeho kritiky byl způsob provedení měnové reformy. Československo mělo MMF požádat o konzultaci ještě před uskutečněním změny parity své měny, neboť podle *Dohody o MMF* je členský stát povinen konzultovat s MMF i takovou změnu parity, která nepodléhá jeho schválení. To jasně vyplývá z ustanovení části 5b) článku IV *Dohody o MMF*: „Změna parity členovy měny může se státi jedině na návrh člena a jedině po poradě s Fondem“ (*Dohoda o MMF, 1946, článek VI, část 5b*). Podle MMF přitom peněžní reforma nepředstavovala výjimku podle části 5e) článku VI *Dohody o MMF*, neboť se pravděpodobně dotkla zájmu cizích států. MMF se navíc nemohl spokojit pouze s tvrzením československé vlády, že změna parity československé koruny neovlivní mezinárodní obchod, neboť k tomuto závěru musí dospět MMF sám na základě důkladné analýzy obchodních vztahů ČSR se zbytkem světa. Pro vypracování této analýzy je nezbytné, aby ČSR poskytla chybějící údaje o ekonomickém potenciálu země. Spolu s další výzvou o zaslání chybějících eko-

nomických údajů byl československému velvyslanci předložen dotazník, na nějž měla vláda ČSR neprodleně odpovědět.³¹

Datum dalšího jednání Výkonného výboru se zástupci Československa bylo po československé žádosti o odklad stanoveno na 30. září 1953. Frank A. Southard sice proti tomuto odkladu protestoval,³² neboť některé korunové platby v MMF byly již v té době realizovány v „nových korunách“ a v neschválené paritě, což mělo vliv na korunový účet MMF, Výkonný výbor však rozhodl, že poskytne Československu přiměřený čas pro reakci na všechny vznesené výhrady a na zodpovězení předloženého dotazníku.

Československo ovšem ani na dalším setkání s Výkonným výborem svůj postoj nezměnilo a pouze se dožadovalo, ať MMF respektuje odlišnosti jeho hospodářského systému od systému ostatních členských států MMF. Dále zopakovalo, že změna parity československé koruny neovlivní mezinárodní transakce, neboť československá platební bilance je výsledkem národního ekonomického plánu, a proto je vždy v rovnováze. Kromě toho bylo oznámeno, že podle československé vlády došlo k napravení rovnováhy v korunovém účtu MMF. Tímto napravením rovnováhy však československá vláda mínila to, že se korunové platby budou v rámci MMF dále realizovat ve „staré měně“. Výkonný výbor tento způsob napravení rovnováhy korunového účtu ovšem nepřijal a okamžitě reagoval zasláním dalších oficiálních dotazů československé vládě.³³

Po další žádosti vlády ČSR o odložení následujícího setkání s Výkonným výborem (za účelem poskytnutí dostatečného času pro zodpovězení všech dříve položených otázek) se mělo další jednání konat 4. listopadu 1953. Na tomto jednání měl již Výkonný výbor hlasovat o způsobilosti Československa používat zdroje MMF podle ustanovení části 2a) článku XV *Dohody o MMF* na základě dalšího postupu československé vlády. V tento den tak Československo mělo definitivně poslední šanci na setkání Výkonného výboru objasnit své dosavadní chování a dodat všechny chybějící informace. Situace se již stávala relativně vážnou, neboť Československo používalo ve vzájemných vztazích s MMF neoprávněný měnový kurz Kčs, který redukoval množství korun náležejících Mezinárodnímu měnovému fondu.

Na jednání s Výkonným výborem však československý zástupce v podstatě jen zopakoval dříve zmíněné argumenty pro změnu parity československé koruny a nekonzultování s MMF. A ačkoli tentokrát Výkonnému výboru již poskytl některé chybějící informace o stavu československé ekonomiky, některé údaje požadované podle části 5a) článku VIII *Dohody o MMF* nadále předložit odmítal z důvodu ochrany národní bezpečnosti. Konkrétně šlo o data z oblastí exportů, importů, platební bilance, národního důchodu a cenových indexů. Výkonný výbor uvedené vysvětlení neakceptoval a jednoznačně rozhodl, že pro opakované neplnění členských povinností je Československo od tohoto okamžiku nezpůsobilé používat zdroje MMF. Současně opět vyzval československou vládu ke spolupráci. Ta však svůj přístup nezměnila. V polovině roku 1954 (tedy po šesti měsících od posledního jednání s Výkonným výborem) americký výkonný ředitel oznámil, že pokud nedojde ke změně v postoji československé vlády do tří týdnů, měl by Výkonný výbor uvažovat o předložení návrhu na vyloučení Československa z MMF Radě guvernérů, která by měla v souladu s ustanovením části 2b) článku XV *Dohody o MMF*³⁴ vyzvat Československo, aby se svého členství v MMF vzdalo.

Jednání Výkonného výboru, které se zabývalo návrhem na vyloučení Československa z MMF, se konalo na konci července 1954. Českoslovenští zástupci se zde snažili zpochybnit možnost uplatnění ustanovení části 2b) článku XV *Dohody o MMF*. Jako hlavní argumenty uváděli to, že termín „neplnění povinností“ v ustanovení části 2b) článku XV *Dohody o MMF* musí být chápán ve smyslu „neplnění povinností bez ospravedlnění“ a vzhledem k tomu, že Československo své jednání odůvodnilo, tak proto nelze toto ustanovení proti Československu použít. Dále zdůraznili, že rozhodnutí o tom, zda poskytování informací o vývoji národního důchodu, o platební bilanci a o zahraničním obchodě ohrožuje národní bezpečnost členského státu, může učinit pouze vláda dané země. Kromě

toho odkazovali na ustanovení části 5b) článku VIII *Dohody o MMF*, které opravňuje členské státy odmítnout dát MMF k dispozici takové informace, které se týkají přímo jednotlivců či jednotlivých společností (viz *Dohoda o MMF, 1946, článek VIII, část 5b*). Českoslovenští zástupci tvrdili, že vzhledem k tomu, že mezinárodní obchod Československa řídí pouze jediný státní orgán, tak v souladu se zmiňovaným ustanovením je československá vláda zproštěna povinnosti poskytovat informace o exportech, o importech či o platební bilanci (blíže viz *Horsefield, 1969, Volume I, s. 362–363*). Výkonný výbor však tyto argumenty nepřijal a následně vydal rozhodnutí, že pokud mu československá vláda do 31. prosince 1954 neposkytne požadované informace a neumožní tím zahájení konzultací podle ustanovení části 4 článku XIV *Dohody o MMF*, doporučí Radě guvernérů, aby vyzvala Československo k vystoupení z Mezinárodního měnového fondu.

O několik měsíců později (dne 5. ledna 1955) bylo na zasedání Výkonného výboru oznámeno, že československá vláda stále MMF nedodala požadované informace o vývoji některých ekonomických ukazatelů. Proto Rada guvernérů poslala československé vládě oznámení, že členství ČSR v Mezinárodním měnovém fondu dne 31. prosince 1954 zaniklo.³⁵

Ke stejnému dni byl datován i zánik členství ČSR v Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj. Dne 7. ledna 1955 Výkonný výbor ještě dodatečně schválil, že českoslovenští občané, kteří jsou v MMF zaměstnáni, mohou zde své funkce zastávat i nadále.

Československá vláda odmítla datum 31. prosince 1954 uznat za datum ukončení členství ČSR v MMF a jako termín vystoupení z MMF oficiálně uváděla datum 4. května 1955, neboť v tento den poslala MMF oznámení o tom, že Československo dobrovolně vystupuje z Mezinárodního měnového fondu z důvodu zásadních názorových neshod. Celá tato situace byla v ČSR prezentována tak, že členství v MMF i v MBOR není nijak důležité pro ekonomickou výkonnost země a nic v podstatě nepřináší,³⁶ neboť hlavní pomoc Československo získává především od Sovětského svazu. „*Obě dohody*³⁷ *byly pro stabilizaci československé měny bezvýznamné. Když jsme pak v roce 1953 definitivně upravovali svoji měnu bez součinnosti těchto institucí, které nám nijak nepomáhaly, – ale naopak chtěly nad námi vykonávat hospodářskou kontrolu a politický dohled, přestali jsme být členy obou těchto institucí*“ (*Spáčil, 1974, s. 120*). Dále bylo poukazováno na to, že Československo bylo Mezinárodním měnovým fondem soustavně diskriminováno a omezoováno, což vycházelo z jeho negativního přístupu k socialistickým zemím.

Po ohlášeném vystoupení ČSR z MMF v květnu 1955 byla zahájena jednání o vypořádání československého dluhu vůči MMF, který vznikl v důsledku čerpání 6 mil. USD z jeho zdrojů v roce 1948. Narovnání dluhu mělo mít podobu zpětného odkupu československých korun od MMF za odpovídající ekvivalent USD. Dne 10. června 1955 byla mezi Československem a MMF uzavřena dohoda, podle níž měla ČSR pravidelně každého půl roku splácet částku 0,33 mil. USD do té doby, dokud nebude celý československý dluh splacen. Ještě v roce 1955 odkoupilo Československo od MMF koruny za 2 mil. USD a v následujících letech postupovalo v souladu s uzavřenou dohodou a ročně odkupovalo koruny za 0,7 mil. USD. Dluh s MMF byl tak vypořádán v červenci 1961. MMF na oplátku vyplatil Československu částku odpovídající jeho členské kvótě.

* * *

Československo patřilo k zakládajícím zemím Mezinárodního měnového fondu. Po únoru 1948 došlo však k zásadní změně jeho hospodářské a politické orientace. Na počátku padesátých let byl systém smíšené ekonomiky plně nahrazen systémem centrálně plánovaného hospodářství. Plán se stal základním nástrojem řízení ekonomického systému, byl rozšířen na všechny ekonomické vazby. Tržní funkce peněz byla potlačena, měnová politika byla podřízena cílům centrálního národohospodářského plánu. V roce 1953 pak byla v ČSR uskutečněna měnová reforma, která stanovila nový zlatý obsah československé ko-

runy a výrazně změnila měnový kurz československé koruny k americkému dolaru. Dolar byl podhodnocen vůči koruně o 28 %. Místo snahy o obnovení směnitelnosti československé koruny byla direktivně stanovena její vazba na rubl. Platební bilance byla namísto liberalizace svázána pevným plánovacím mechanismem, docházelo k záměrnému prosazování duality měnových kurzů a podobně. Současně byla výrazně posílena orientace československé ekonomiky na Sovětský svaz a na ostatní východoevropské země.

Politický převrat v únoru 1948 znamenal i výraznou změnu v přístupu ČSR k členství v MMF. Postupně zde sílila kritika bretonwoodských institucí a členství v MMF bylo vnímáno jako nedůležité. Samotné potlačení tržních funkcí peněz, stejně jako direktivní systém alokace deviz uplatňovaný v této době v Československu a provedení měnové reformy byly v rozporu s cíli mezinárodního měnového systému, který MMF spravoval. A protože československá vláda odmítala poskytnout MMF řadu ekonomických údajů, nebyly s ČSR v této době vůbec zahájeny konzultace, které byly povinné pro všechny státy, které nesplnily závazek směnitelnosti své měny. Provedení zásadní měnové reformy v roce 1953 navíc nebylo s MMF předem vůbec konzultováno, což znamenalo výrazné porušení závazku vůči této instituci. Československá vláda nebrala však ohledy na rostoucí stížnosti ze strany MMF, neměla příliš velkou potřebu své jednání před MMF ospravedlňovat a raději se zaměřila na rozšíření obchodním stykům s Východem.

Přes soustavný nátlak Výkonného výboru MMF vyvíjený na československou vládu, aby předložila požadované údaje a dostatečně objasnila své konání, které mohlo mít výrazný dopad na zájmy cizích států, nevedla jednání mezi MMF a ČSR k žádnému pokroku. Hlavními argumenty československé vlády byla obava o národní bezpečnost, apel na respektování odlišného ekonomického systému a podobně. Výkonný výbor však tyto argumenty nepřijal, neboť systém centrálně plánované ekonomiky nemusel být nutně při respektování závazků, vyplývajících z členství v MMF, překážkou setrvání v této instituci.³⁸ A tak na konci roku 1954 došlo k tomu, co se dalo předpokládat již od druhé poloviny roku 1948, Československo bylo z Mezinárodního měnového fondu a z Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj vyloučeno z důvodu neochoty respektovat své členské závazky a povinnosti, vyplývající z *Článků Dohod o MMF*. Hlavním důvodem našeho vyloučení byla přitom primárně zahraničněpolitická orientace, tedy politická neochota udržovat své vztahy se Západem, která se projevila v odmítnutí poskytovat vybrané ekonomické údaje a konzultovat zásadní hospodářská opatření s Mezinárodním měnovým fondem.

Vyloučením ČSR z MMF na konci roku 1954 započalo relativně dlouhé období zavrňování bretonwoodských institucí. Teprve po listopadu 1989 došlo k obratu v tomto přístupu. Po odstoupení komunistické vlády byla v Československu zahájena zásadní politická, sociální a ekonomická transformace. Jejím cílem byl přechod k demokratickému uspořádání společnosti a k otevřené tržní ekonomice. To výrazně ovlivnilo i postoj Československa k MMF a ke Světové bance. Již v lednu 1990 podala československá vláda oficiální žádost o znovuočlenění členství v Mezinárodním měnovém fondu a ve skupině Světové banky.³⁹ Následné přijímací procedury byly ukončeny ve velmi krátkém čase a již osm měsíců po podání žádosti, dne 20. září 1990, bylo členství Československa v MMF a ve Světové bance obnoveno. Tím započala nová etapa členství Československa v bretonwoodských institucích. Je však nutné si uvědomit, že Mezinárodní měnový fond i Světová banka prošly od svého založení významným vývojem. Jejich současnou činnost nelze absolutně srovnávat s počátkem jejich působnosti, ať již jde například o rozsah poskytované pomoci či o zaměření této pomoci, nebo dokonce o mezinárodní postavení a uznání těchto institucí. A stejně tak se značně změnilo i postavení Československa (a jeho nástupnických států) v těchto institucích.

¹ Nemaleou zásluhu na nízkém zájmu o toto téma má zajisté špatná dostupnost materiálů k tomuto tématu, popřípadě jejich silné ideologické zabarvení, díky němuž jsou často nepoužitelné pro nedostatek objektivních informací.

- ² Na počátku roku 1943 byly nezávisle na sobě oficiálně předloženy dvě nejvýznamnější koncepce na nové poválečné uspořádání měnových vztahů. Zatímco ve Velké Británii byl publikován Keynesův plán Mezinárodní clearingové unie, Harry Dexter White jako nejbližší spolupracovník tehdejšího ministra financí USA Henryho Morgenthaua publikoval ve Spojených státech tzv. americký plán na vytvoření Stabilizačního fondu. Obě koncepce obsahovaly formálně dost podobných prvků. Zásadní rozdíl mezi oběma plány spočíval však v tom, že jeden zaváděl volnou zlatou měnu, zatímco ten druhý prosazoval mnohostranný clearing. V konečných diskuzích pak postupně převážily návrhy amerických zástupců a britský Keynesův plán byl z velké části potlačen.
- ³ Například významné konference v Atlantě, která se konala v roce 1944 a kde se finalizovaly podklady pro brettonwoodskou konferenci, se zúčastnily delegace pouze ze 17 zemí (včetně Československa).
- ⁴ Umělým snížením hodnoty vlastní měny, zaváděním devizových omezení či omezováním zahraničního obchodu.
- ⁵ Tzv. Články Dohody o MMF.
- ⁶ K první úpravě Článků Dohody o MMF došlo v září 1967 na konferenci v Riu de Janeiru (s účinností od 28. 7. 1969).
- ⁷ Čerpání prostředků od MMF probíhá na principu swapových operací – jedná se o odkup cizí měny za měnu domácí, a to za určitý poplatek (viz Dohoda o MMF, 1946, článek V).
- ⁸ Počáteční měnové parity 32 ze 39 členských států MMF byly vyhlášeny dne 18. prosince 1946 ve Washingtonu. Zbývajících sedm členských států (Brazílie, Čína, Dominikánská republika, Jugoslávie, Polsko, Řecko a Uruguay) požádalo o odklad.
- ⁹ V listopadu 1946 bylo ochotno přijmout závazky o zavedení směnitelnosti své měny a o odstranění devizových omezení, vyplývajících z článku VIII Dohody o MMF, pouze pět členských států – El Salvador, Guatemala, Mexiko, Panama a Spojené státy. Ostatní členské státy požádaly o přechodná období.
- ¹⁰ Prozatímní národní shromáždění nevězlo z parlamentních voleb, ale bylo výsledkem dohody mezi exilovou vládou Edvarda Beneše v Londýně a exilovou komunistickou skupinou Klementa Gottwalda v Moskvě. Skládalo se z paritního zastoupení čtyř politických stran – Komunistické strany Československa (KSČ), Československé strany sociálnědemokratické (ČSSD), Československé strany socialistické a Československé strany lidové.
- ¹¹ V posledním mírovém roce 1937 stál americký dolar na pražské burze v průměru 28,45 Kčs, zatímco parita stanovená v roce 1946 byla o 74,3 % vyšší. To odráželo zvýšení rozdílu mezi hospodářskou situací Československa postiženého válečnou okupací a relativně prosperující ekonomikou Spojených států.
- ¹² Československo splatilo členskou kvótu převážně v Kčs (cca 122 mil. USD, a to zejména v dluhopisech), zbytek ve zlatě a v USD (2,4 mil. USD), (viz Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 218).
- ¹³ Jako první podepsalo Články Dohody o MMF dne 27. 12. 1945 devětadvacet zemí. Z nich se však čtyři země (Brazílie, Kostarika, Polsko a Uruguay) nakonec rozhodly svůj vstup do MMF odložit do příštího roku. Kromě toho dne 28. 12. 1945 připojily svůj podpis na Články Dohody o MMF Dominikánská republika a Írán a dne 31. 12. 1945 Chile, Mexiko, Peru a Kuba (která však svůj vstup do MMF také nakonec odložila do příštího roku). Původními členy MMF, kteří podepsali Články Dohody o MMF do konce roku 1945 a do MMF i v této době vstoupili, se tak stalo třicet zemí.
- ¹⁴ Znárodnění vyplývalo z realizace požadavků Košického vládního programu na zestátnění odvětví, která mají podstatný význam pro obnovu národního hospodářství a na znárodnění majetku válečných zrádců a kolaborantů.
- ¹⁵ Poválečná orientace Československa na spojenectví se Sovětským svazem se začala formovat již v průběhu druhé světové války. Již 12. prosince 1943 byla v Moskvě podepsána dlouhodobá československo-sovětská smlouva o přátelství a spojenectví. V roce 1947 uzavřelo Československo pětiletou hospodářskou dohodu se Sovětským svazem, která se prozatím týkala hlavně vzájemného obchodu a vědecko-technické spolupráce.
- ¹⁶ „Měnovou reformu lze považovat za úspěšnou, neboť Národní banka má přesnou kontrolu a možnost vlivu, která je základem měnové politiky“ (Hospodář, číslo 1, 5. 6. 1946, s. 1). „Měnová reforma přes všechny její zápory nám nesporně přivedla měnu zdravou a stálou“ (Hospodář, číslo 45, 5. 12. 1947, s. 3–4).
- ¹⁷ Jako důvod zamítnutí účasti na Marshallově plánu uvedla sovětská vláda to, že připravovaný projekt americké pomoci je zasahováním do vnitřních záležitostí států a že má poskytnout pomoc i státům poraženým ve druhé světové válce.
- ¹⁸ Vládním usnesením z 25. března 1948 byl počet bank redukován na dvě provozní banky: Živnostenská banka pro české země a Slovenská Tatrabanka pro Slovensko. V červenci 1948 byla zřízena Investiční banka pro financování a kontrolu investic a pro poskytování dlouhodobých úvěrů. Zákonem o organizaci peněžnictví č. 181/1948 Sb. byly všechny banky podřízeny jednotnému řízení ministerstvem financí. Centralizováno bylo v roce 1948 i lidové peněžnictví.
- ¹⁹ Od 1. dubna 1950 převzala Státní banka československá činnosti a majetek čtyř dosud fungujících bankovních ústavů (Živnostenská banka, Slovenské Tatrabanky, Investiční banky a Poštovní spořitelny), včetně okrajové soustavy lidového peněžnictví, které tímto byly zrušeny.
- ²⁰ Do té doby ředitel Živnostenské banky, ve druhé polovině šedesátých let ministr financí. Jeho politická kariéra skončila po sovětské okupaci.
- ²¹ Blíže viz Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281 (například Dopis B. Suchardy a J. Dočekala předsedovi Spojeného výboru pro proceduru Sboru guvernérů MMF a MBOR; Návrh resoluce

- týkající se nezákonné účasti kuomintangské skupiny na MMF a MBOR, viz Zpráva o pátém výročí zasedání MMF a MBOR v Paříži, ve dnech 6.–14. září 1950).
- ²² Čínská nacionalistická strana.
- ²³ Po polském protestním vystoupení z obou brettonwoodských institucí v březnu 1950.
- ²⁴ Smluvní stranou GATT byla ČSR od roku 1947, tedy od jejího vzniku.
- ²⁵ Šlo o nesplacenou část čerpaných prostředků v původní výši 6 mil. USD.
- ²⁶ Viz například: Rozbor některých otázek v souvislosti s případným vystoupením ČSR z mezinárodního měnového fondu, Hospodářsko-plánovací skupina, Národohospodářský odbor, Státní banka, 17. 7. 1950, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281; Stanovisko Státní banky z roku 1951, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 113.
- ²⁷ Občanům, kteří nezaměstnávali žádnou pracovní sílu, bylo vyměněno na osobu 300 Kčs starých peněz v poměru 5 : 1; ostatní jejich hotovost a všechny hotovosti občanů, kteří někoho zaměstnávali, se měnily v poměru 50 : 1; úsporné vklady se přepočítávaly progresivně podle výše vkladu.
- ²⁸ „Peněžní reforma z roku 1945 nelikvidovala důsledky fašistické okupace a druhé světové války v oblasti peněžního oběhu; neuviedla množství peněz na míru nutnou pro národní hospodářství... Až do vítězného února mohly kapitalistické živly i spekulanti ve městech i na vesnicích pod ochranou reakčních stran hromadit zisky z průmyslových, obchodních a stavebních podniků...“ (Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží, 1953, s. 145.)
- ²⁹ Toto ustanovení prosadila do článku IV Dohody o MMF na brettonwoodské konferenci delegace Sovětského svazu.
- ³⁰ Frank A. Southard.
- ³¹ Dotazník obsahoval otázky, které se týkaly především toho, jaký kurz koruny má být používán při mezinárodních transakcích.
- ³² Frank A. Southard současně (dne 4. září 1953) podal ve Výkonném výboru návrh na prohlášení Československa za nezpůsobilé používat zdroje MMF podle ustanovení části 2a) článku XV Dohody o MMF. V tomto ustanovení je uvedeno: „Nesplní-li člen kterýkoli ze svých závazků podle této Dohody, může Fond prohlásit člena za nezpůsobilého používatí prostředků Fondu“ (Dohoda o MMF, 1946, článek XV, část 2a)).
- ³³ Ke stěžejním otázkám patřilo například: Co se míní „starou měnou“? Bude Československo ochotné platit platby v MMF na základě původně odsouhlasené parity koruny? Bude ochotné poskytovat MMF informace, které mu umožní prošetřit změnu v paritě koruny? Pokud ano, kdy? (Blíže viz Horsefield, 1969, Volume I, s. 359–364.)
- ³⁴ Část 2b) článku XV Dohody o MMF: „Kdyby člen setrval po uplynutí přiměřené lhůty v neplnění některé z povinností podle této Dohody, anebo kdyby rozpor mezi členem a Fondem podle článku IV, části 6 trval, může být člen vyzván, aby se vzdal členství ve Fondu rozhodnutím sboru guvernérů, učiněným většinou guvernérů, zastupujících většinu prostředků Fondu“ (Dohoda o MMF, 1946, článek XV, část 2b)).
- ³⁵ „Rada guvernérů MMF převážnou většinou odmítla československou námitku, že odmítnutí dodat hospodářská data je opodstatněno z »důvodů bezpečnosti«. 42 z celkového počtu 57 zastoupených národů hlasovalo pro vyloučení. Devět se hlasování zdrželo. Dva státy – Indie a Československo – hlasovaly proti resoluci, kdežto čtyři guvernéri nebyli přítomni. Vedoucí československé delegace bojoval proti vyloučení dvěma projevy, které trvaly 20 resp. 30 minut. Hlavním argumentem byl útok na USA, které jsou původcem návrhu na vyloučení“ (Zprávy tisku 1953–1956 – New York Herald Tribune, in: Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a bez signatury).
- ³⁶ Již v roce 1950 bylo ve zprávě pro prezidium Hospodářské rady uvedeno: „V důsledku měnící se mezinárodní situace stávají se výhody našeho členství v BW institucích stále problematictější a naopak setrvání v těchto institucích nás staví politicky do nepříznivé polohy. Vystoupením z BW institucí neztrácíme fakticky žádné výhody, nýbrž pouze se zvyšuje riziko, že nám budou činný potíže v GATTu zejména pod záminkou uznání naší měnové parity“ (Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281).
- ³⁷ Autor míní Dohodu o Mezinárodním měnovém fondu a Dohodu o Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj.
- ³⁸ To lze doložit na skutečnosti, že i země s centrálně plánovaným systémem ekonomiky (v řadě případů i z tzv. sovětského bloku) v průběhu 70.–80. let 20. století vstoupily do MMF (například Rumunsko v roce 1972, Vietnam v roce 1975 a Maďarsko v roce 1982). Jugoslávie přes silný tlak Sovětského svazu dokonce z MMF vůbec nevystoupila.
- ³⁹ Zde je vhodné poznamenat, že otázka obnovení členství Československa v brettonwoodských institucích byla zvažována již před listopadem 1989. Tehdejší vláda byla však ve svém postupu značně váhavá a mezinárodněpolitická orientace československého vládního režimu se navíc stále zdála neslučitelná s členstvím v brettonwoodských institucích.

Literatura a prameny

Prameny

- Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 113.
- Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 261.

- Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 281.
- Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a – 282.
- Archiv ČNB: Fond Státní banky Československé – S VII/a bez signatury (Zprávy situační 1950–1960 a Zprávy tisku 1953–1956).
- Dohoda o Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj (1946). Zákon č. 69/1946 Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé.
- Dohoda o Mezinárodním měnovém fondu (citováno jako Dohoda o MMF, 1946). Zákon č. 68/1946 Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé.

Literatura

- Atlas, Zacharij (1952): Měnový problém a mezinárodní výměna zboží. Nová doba, ročník 1 (1952), číslo 13, s. 7–10.
- Bakule, Václav (1984): Čtyřicet let existence Mezinárodního měnového fondu. Finance a úvěr, čtvrtletní příloha, ročník 34 (1984), číslo 3, s. 161–173.
- Bakule, Václav (1984): Mezinárodní finance. 1. vydání. Praha: SPN, 1984.
- Blažej, Zdenko (1949): Marshallizace západní Evropy pokračuje. Obzor národohospodářský, ročník 49 (1949), číslo 2, s. 49–54.
- Blažej, Zdenko (1953): Význam naší peněžní reformy. Politická ekonomie, ročník 1 (1953), číslo 3, s. 145–152.
- Bordo, Michael David – Eichengreen, Barry (1993): A Retrospective on the Bretton Woods System. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.
- Driscoll, David D. (1984): The IMF – Its Evolution, Organization and Activities. 4th ed. Pamphlet Series, No. 37. Washington, D.C.: IMF, 1984.
- Fárek, Jiří (1990): Mezinárodní měnový fond v soudobém světovém hospodářství a důvody pro vstup Československa. Finance a úvěr, ročník 40 (1990), číslo 2, s. 125–138.
- Horna, Miloš (1945): Měnová politika se zvláštním zřetelem k středoevropským měnovým poměrům. 1. vydání. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1945.
- Horsefield, John Keith (1969): The International Monetary Fund 1945–1965. Volume I – III: Chronicle, Analysis, Documents. 4. printing. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 1969.
- Chmela, Leopold (1949): Československá měnová politika po osvobození. Československo, číslo 6 (1949), s. 362–364.
- International Monetary Fund (S. I.), <http://www.imf.org>
- Jančík, Drahomír – Kalina, Tomáš (1998): Organizace peněžnictví při přechodu k direktivnímu řízení národního hospodářství a její odraz na česko-slovenském poměru. In: Goněc, Vladimír (ed.): Česko-slovenská historická ročenka. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 181–188.
- Jirásek, Zdeněk – Šůla, Jaroslav (1992): Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50 : 1. 1. vydání. Praha: Svítání, 1992.
- Jonáš, Jiří (1993): Československo v Mezinárodním měnovém fondu – zkušenosti z let 1990–92. Finance a úvěr, ročník 43 (1993), číslo 4, s. 140–154.
- Jonáš, Jiří (1994): Půl století Mezinárodního měnového fondu. Ekonom, ročník 39 (1994), číslo 23, s. 57–58.
- Jonáš, Jiří (2000): Úloha Mezinárodního měnového fondu v postkomunistických zemích. Bankovníctví, ročník 8 (2000), číslo 4, s. 30–32.
- K projevu guvernéra Dr. Nebesáře (1949). Obzor národohospodářský, ročník 49 (1949), číslo 8, s. 365–366.
- Kaplan, Karel (1991 a): Československo v letech 1945–1948. 1. část. 1. vydání. Praha: SPN, 1991.
- Kaplan, Karel (1991 b): Československo v letech 1948–1953. 2. část. 1. vydání. Praha: SPN, 1991.
- Kopecký, Václav (1946): Ve znamení dvouletého plánu. Československo, číslo 1 (1946), s. 5.
- Michálek, Slavomír (1999): Československo-americké rokovania o kompenzácii a obchodnej dohode v rokoch 1949–1956. Historický obzor, ročník 10 (1999), číslo 7–8, s. 165–172.
- Mládek, Jan Viktor (1947): Meziměnové relace. Obzor národohospodářský, ročník 47 (1947), číslo 1, s. 7–14.
- Moulis, Vladislav (1996): Podivné spojenectví. K československo-sovětským politickým a hospodářským vztahům mezi dubnem 1945 a únorem 1948. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996.
- Němeček, Eduard (2000): Mezinárodní měnový systém – otázka konvertibility, stability a likvidity. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000.
- Okrouhlý, Jaroslav (1953): Úloha plánu peněžního oběhu v socialistickém hospodářství. Plánované hospodářství, ročník 4 (1953), číslo 6, s. 387–396.
- Olšovský, Ludvík (2000): Mezinárodní měnový fond, jeho činnost a struktura. Bankovníctví, ročník 8 (2000), číslo 8, s. 16–18.
- Olšovský, Rudolf (1992): Prostředky MMF – zdroje a jejich užití. Finance a úvěr, ročník 42 (1992), číslo 12, s. 610–617.
- Pavlát, Vladislav (1955): Státně monopolistické tendence po druhé světové válce. Politická ekonomie, ročník 3 (1955), číslo 3, s. 370–383.
- Přednáška generálního ředitele Národní banky československé Dr. L. Chmely v Čs. národohospodářské společnosti (1949). Hospodář, číslo 11, 17. 3. 1949.
- Reis, Jaime (1995): International Monetary Systems in Historical Perspective. 1st ed. Houndmills: Macmillan, 1995.

- Sedláček, Petr (2008): Mezinárodní měnový fond ve 21. století. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.
- Sedláček, Petr – Procházka, Petr (2004): MMF po šedesáti letech. Bankovníctví, ročník 12 (2004), číslo 11, s. 27–29.
- Solomon, Robert (1976): The International Monetary System: 1945–1976: An Insider's View. New York: Harper and Row, 1976.
- Spáčil, Bedřich (1974): Česká měna od dávné minulosti k dnešku. 1. vydání. Praha: Orbis, 1974.
- Sucharda, Bohumil (1991): Bretton-woodské instituce očima pamětníka. Mezinárodní politika, ročník XV (1991), číslo 1, s. 28–30.
- Sucharda, Bohumil (1979): Mezinárodní měnová soustava v pohybu. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora, 1979.
- Sucharda, Bohumil (1979): Mezinárodní měnový fond – Články dohody. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora, 1979.
- Šůla, Jaroslav (1996): Judr. Jan Viktor Mládek, významný český a mezinárodní finančník 20. století. Bankovníctví, ročník 4 (1996), číslo 24, s. 5–7.
- Tew, Brian (1977): The Evolution of the International Monetary System 1945–1977. New York: John Wiley & Sons, 1977.
- Tuček, Miroslav (1953): K historickým kořenům nové měnové reformy. Politická ekonomie, ročník 1 (1953), číslo 4, s. 225–236.
- Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží (1953). Finance a úvěr, ročník 3 (1953), číslo 5, s. 145–150.
- Vencovský, František (2001): Měnová politika v české historii. Praha: Česká národní banka, 2001.
- Vencovský, František (1983): Mezinárodní měnový fond (funkce, organizace, mechanismus, politika). Finance a úvěr, čtvrtletní příloha, ročník 33 (1983), číslo 1, s. 22–43.
- Vencovský, František (2000): U zrodu Mezinárodního měnového fondu. Bankovníctví, ročník 8 (2000), číslo 8, s. 13–14.
- Vencovský, František – Jindra, Zdeněk – Novotný, Jiří – Půlpán, Karel – Dvořák, Petr a kolektiv (1999): Dějiny bankovníctví v českých zemích. 1. vydání. Praha: Bankovní institut, 1999.

Soudobý tisk

- Fakta a cifry, rok 1946–1949.
- Hospodář, rok 1946–1951.
- Národní osvobození, rok 1946–1947.
- Svobodné slovo, rok 1946–1954.

Poznámka

1) *Autorčiny názory a stanoviska uvedená v tomto článku se nemusejí vždy shodovat s názory České národní banky, Praha.*

2) *Za cenné připomínky autorka děkuje anonymním oponentům časopisu Mezinárodní vztahy, pověřenému šéfredaktorovi Mezinárodních vztahů Ing. Vítu Benešovi, Doc. Ing. Karlu Půlpánovi, CSc. a za pomoc při hledání pramenů PhDr. Jiřímu Novotnému, Ph.D. z archivu ČNB.*